

K O N I N K L I J K E N E D E R L A N D S E
A K A D E M I E V A N W E T E N S C H A P P E N

CORRECT CITEREN Briefadvies KNAW

April 2014

Pronken met andermans veren

Deze plafondschildering uit de 17e eeuw is onlangs in het Trippenhuis blootgelegd en gerestaureerd. De voorstelling past vermoedelijk in de fabel van Zeus en de trotse raaf, naar Aesopus (ca. 620 v.Chr. – ca. 560 v.Chr. – zie voor verantwoording op www.knaw.nl/correct-citeren).

'Op een goede dag vatte Zeus het voornemen op om een koning onder de vogels te benoemen. Als alle soorten zich aan hem gepresenteerd hadden, zou hij de fraaiste tot vorst kronen. Alle vogels verzamelden zich bij de waterkant om daar hun gevederte te poetsen en zich op te doffen. De raaf wist dat hij met zijn schrale verentooi geen kans maakte. Dus wachtte hij tot de anderen klaar waren en raapte hij toen de mooiste veren op die zij hadden achtergelaten. Daarmee tooide hij zichzelf tot de prachtigste vogel van het rijk. En zie, Zeus wilde hem inderdaad tot koning kronen. Toen kwamen de andere vogels in opstand. Zij pikten de raaf de gestolen veren uit. Uiteindelijk was hij weer even saai als voorheen.'

Amsterdam, april 2014

SAMENVATTING

Dit briefadvies gaat over de mate waarin wetenschappelijke integriteit wordt geschonden in het overgangsgebied tussen enerzijds plagiaat en anderzijds correct hergebruik van teksten, ideeën en ander gepubliceerd materiaal. Het hoofddoel is dit overgangsgebied in kaart te brengen en enkele centrale begrippen te verhelderen. Het briefadvies beoogt daarmee een toetsingskader te bieden voor de interpretatie en beoordeling van hergebruik van eerder gepubliceerd materiaal dat behulpzaam kan zijn bij de weging van (vermeende) problemen op dit gebied door vertrouwenspersonen en integriteitscommissies, maar ook een rol kan spelen in de educatie van studenten en jonge onderzoekers en daarmee kan bijdragen aan preventie van toekomstige problemen.

De grenzen van het spectrum zijn duidelijk, namelijk plagiaat aan de ene kant en correct hergebruik aan de andere. Plagiaat, het zonder bronvermelding pronken met andermans veren, is wetenschappelijk wangedrag, in de internationale literatuur aangeduid als Research Misconduct, of kortweg RM. Het met bronvermelding letterlijk, geparafraseerd, samengevat of vertaald hergebruiken van eerder gepubliceerd materiaal en het verwijzen naar anderen en jezelf is niet alleen correct, maar ook noodzakelijk voor de ontwikkeling van wetenschap. Binnen deze grenzen zit het grijze gebied waarover dit briefadvies meer helderheid beoogt te verschaffen. Zo wordt de term 'plagiaat' soms gebruikt voor iets wat geen plagiaat is, en zijn er gradaties in de interpretatie en beoordeling van verschillende typen hergebruik, variërend van acceptabel, via twijfelachtig, tot wetenschappelijk wangedrag. Dit advies richt zich met name op de twijfelachtige onderzoekspraktijken, in de internationale literatuur aangeduid als Questionable Research Practices, in het kort QRP. Een toetsingskader is ontwikkeld dat voor een zestal situaties het grijze gebied van de QRP genuanceerd inkleurt. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt naar type publicatie van waaruit het hergebruik plaatsvindt (werk van anderen, eigen werk van de auteur of gemeenschappelijk werk met anderen) en naar de traceerbaarheid van het hergebruik (met en zonder bronvermelding).

Uit de analyse blijkt dat het vaststellen of er sprake is van QRP of RM niet op een simpele, mechanische wijze kan plaatsvinden. Voordat men tot een oordeel komt, dient eerst een zorgvuldige interpretatie van de feiten plaats te vinden, waarvoor vaak inhoudelijke kennis van het betreffende vakgebied noodzakelijk is. Daarom hebben *peers* een belangrijke rol in de beoordeling of bepaald publicatiegedrag gangbaar is in het betreffende wetenschapsgebied, dan wel gezien moet worden als QRP of RM. Voor de beoordeling is het verder van belang vast te stellen welk doel het hergebruik dient en welke eventuele nadelige effecten het hergebruik heeft op andere wetenschappers en op de ontwikkeling en het aanzien van de wetenschap. De analyse leidt tot twee belangrijke conclusies:

- 1 Het vraagstuk van correct hergebruik van eerder gepubliceerd materiaal verdient een plaats in de Nederlandse gedragscode wetenschapsbeoefening (de VSNU-code). Daarbij denkt de Commissie niet aan een set van gedetailleerde regels en richtlijnen, maar aan een articulatie van het begrip 'correct hergebruik van eerder gepubliceerd materiaal', inclusief de daaraan ten grondslag liggende waarden van goede wetenschapsbeoefening.
- 2 Terughoudendheid is geboden bij het beoordelen van publicaties uit het verleden op basis van niet bestaande regels over hergebruik, zeker waar ook 'ongeschreven regels', zoals dit advies laat zien, de nodige grijstinten bevatten. Wetenschappers hebben er recht op dat hun werk binnen de geldende context wordt geïnterpreteerd en dat ze worden beoordeeld op basis van zorgvuldige afweging van de aard, redenen en effecten van hun handelwijze.

De KNAW-commissie 'Citeren' heeft niet de illusie dat met dit briefadvies alle problemen de wereld uit zijn, maar is positief over het feit dat het debat over deze kwestie is gestart en ongetwijfeld doorgang zal vinden.

Inleiding

Kenmerkend voor wetenschap is dat voortgebouwd wordt op eerdere wetenschappelijke publicaties, niet alleen uit de eigen onderzoekslijn, maar ook, en vooral, van andere onderzoekers. Wetenschap werkt bij de gratie van het feit dat wetenschappers vrijelijk kennis kunnen nemen van elkaars inzichten en resultaten, zich in alle openheid een oordeel kunnen vormen over de vraag welke onderzoeksrichtingen meer en minder veelbelovend zijn en zich daardoor laten inspireren bij de ontwikkeling van hun eigen onderzoek. Openheid en transparantie, ook in de publicatiecultuur, helpen de wetenschap vooruit. Juist daarom is correct hergebruik van teksten, ideeën en onderzoeksresultaten een kernwaarde in het wetenschappelijke bedrijf. Bij plagiaat (in de huidige Nederlandse gedragscode wetenschapsbeoefening van de VSNU¹ aangeduid als 'het pronken met andermans veren') is er geen sprake van correct hergebruik en dit wordt beschouwd als een schending van de wetenschappelijke integriteit. Tezamen met de doorgaans als ernstiger aangeduide vormen van integriteitsschendingen 'vervalsen' en 'verzinnen' wordt plagiaat in de internationale literatuur opgevat als een evidente vorm van wetenschappelijk wangedrag.

Dat plagiaat in de wetenschap ontoelaatbaar is, is geen nieuws en zou geen aanleiding zijn voor een KNAW-briefadvies over correct hergebruik van reeds gepubliceerd materiaal in nieuwe publicaties. De recente media-ophef rond het thema 'zelfplagiat' en de opschudding die dit relatief nieuwe en onbekende begrip in wetenschap en samenleving heeft veroorzaakt, zijn dat wel. Menig wetenschapper zal naar de VSNU-code gegrepen hebben op zoek naar een definitie van het begrip 'zelfplagiat' en naar een ijkpunt om het eigen gedrag op dit punt te toetsen. Tevergeefs. In de VSNU-code komt de term 'zelfplagiat' niet voor, evenmin overigens als in de meeste internationale gedragscodes. De term is wel te vinden in publicatiehandleidingen, en dan vooral in relatie tot dubbelpublicaties (duplicaties) van hetzelfde artikel of van substantiële delen daarvan in verschillende tijdschriften, zonder medeweten van de uitgever en/of redacteur van die tijdschriften, en (dus) zonder bronvermelding. In de media is het begrip 'zelfplagiat' recent echter in veel bredere zin gebruikt. De voorbeelden die daarbij gegeven werden, brachten een levendige discussie op gang over de vraag wat bij hergebruik van eigen teksten gebruikelijk is en waar de grenzen van het toelaatbare worden overschreden.

Concluderend dat verheldering op deze punten noodzakelijk is heeft de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) een commissie 'Citeren' in het leven geroepen met de taak meer duidelijkheid te verschaffen over hoe zulke kwesties moeten worden geïnterpreteerd en een beoordelingskader te bieden dat kan worden gebruikt door vertrouwenspersonen, integriteitscommissies en besturen van universiteiten en andere wetenschappelijke instellingen.

Werkwijze

De commissie heeft vier keer vergaderd en heeft zich gebogen over internationale literatuur en gedragscodes. De voorzitters c.q. secretarissen van de secties van de KNAW hebben een schriftelijke vragenlijst ingevuld over de publicatiecultuur in hun wetenschapsgebied. Daarnaast heeft de commissie met diverse personen en groepen van personen gesprekken gevoerd: universitaire vertrouwenspersonen, voorzitters van commissies wetenschappelijke integriteit, de voorzitter van het Landelijk Orgaan Wetenschappelijke Integriteit (LOWI) en de voorzitter van het Rectorencollege, een in auteursrecht gespecialiseerd jurist, uitgevers van wetenschappelijke tijdschriften, journalisten en deskundigen van het Centrum voor Wetenschap- en Technologiestudies (CWTS). Al deze gesprekken verliepen in een open sfeer en werden door de commissie als nuttig en inspirerend ervaren. Een meer uitgebreide verantwoording, inclusief instellingsbesluit van de commissie en literatuurlijst, is te vinden op www.knaw.nl/correct-citeren.

Gebruikte terminologie

Omdat er terminologische verwarring bestaat, onder meer rond het begrip 'citeren', is het noodzakelijk te definiëren hoe de commissie in dit briefadvies een aantal cruciale termen heeft gebruikt. Vanwege de dubbele betekenis van de Nederlandse term 'citeren' (in het Engels onderscheidt men 'to cite' en 'to quote') hanteert dit briefadvies de term 'hergebruiken' in plaats van 'citeren' als koepelbegrip, en komt van daaruit tot de volgende definities:

¹ VSNU (2012): De Nederlandse gedragscode wetenschapsbeoefening

- **Hergebruik** wordt gedefinieerd als het letterlijk, geparafraseerd, vertaald of samengevat opnieuw gebruiken van (delen van) reeds eerder gepubliceerd materiaal².
- **Plagiaat** is het hergebruik van andermans materiaal zonder adequate bronvermelding.
 - De internationaal gangbare definitie van plagiaat luidt: “*Plagiarism is the appropriation of other people’s material without giving proper credit*”³. In deze definitie zijn twee elementen van belang: een plagiërende wetenschapper eigent zich het materiaal toe van een andere wetenschapper (*appropriation*) en doet daarbij onvoldoende recht aan de bijdrage van die ander (*credit*). Plagiaat gaat dus per definitie over gebruik van het materiaal van andere wetenschappers zonder adequate bronvermelding. De term **zelfplagiaat** wordt soms gebruikt voor het hergebruik van eigen tekst zonder adequate bronvermelding. De term wordt in dit briefadvies echter vermeden, omdat het een onzuiver begrip is. Men kan immers niet zijn of haar intellectueel eigendom van zichzelf stelen of nogmaals toe-eigenen. Daarmee is de kern van het begrip ‘plagiaat’, die ook verantwoordelijk is voor de zware kwalificatie ‘wetenschappelijk wangedrag’ (RM), bij zelfplagiaat niet aan de orde.
- Een **citaat** is hergebruik van andermans tekst met bronvermelding.
- Een **zelfcitaat** is hergebruik van eigen tekst met bronvermelding.
- Een **citatie** is een verwijzing (ook wel: referentie), volgens bibliografische conventies, naar een publicatie van een ander of van anderen.
- Een **zelfcitatie** is een verwijzing (ook wel: referentie), volgens bibliografische conventies, naar een eigen publicatie. NB: als er sprake is van co-auteurs dan is de verwijzing naar die publicatie door elk van de co-auteurs een zelfcitatie.

In het briefadvies wordt bij de beschrijving van het toetsingskader voor hergebruik van eerder gepubliceerd materiaal een onderscheid gemaakt tussen (a) wetenschappelijk wangedrag (Research Misconduct, of kortweg RM) en (b) twijfelachtige onderzoekspraktijken (Questionable Research Practices, of QRP). In het advies zullen verder de Engelse afkortingen worden gebruikt.

- Bij RM gaat het in alle gevallen om een schending van de wetenschappelijke integriteit, die – na een zorgvuldige beoordeling – niet zonder gevolgen mag blijven. Plagiaat wordt in de internationale literatuur beschouwd als een vorm van RM⁴.
- Bij QRP gaat het om minder ernstige afwijkingen van de norm, vaak voortkomend uit slordigheid of onwetendheid, die weliswaar als onwenselijk worden gezien, maar gewoonlijk niet de zware kwalificatie RM krijgen. Overigens laat het briefadvies zien dat binnen de QRP nog vele gradaties bestaan die alleen in een zorgvuldige procedure getoetst kunnen worden op de vraag of de wetenschappelijke integriteit wellicht is geschonden, en zo ja, in welke mate.

Toetsingskader

De centrale vraag van de KNAW aan de commissie ‘citeren’ is om meer duidelijkheid te bieden in het grijze gebied tussen plagiaat en hergebruik van eigen materiaal. Ter relativering van dit probleem zij op voorhand gezegd dat de omvang van de wetenschaps-ethische problemen niet groter gemaakt moet worden dan deze is. Deskundigen die de commissie gesproken heeft, zagen problemen bij het hergebruik van eigen materiaal niet als een majeure kwestie. Opvallend is verder dat bij vertrouwenspersonen, commissies wetenschappelijke integriteit en het LOWI zich niet of nauwelijks zaken voordoen die louter te maken hebben met hergebruik van eigen materiaal. Plagiaat is een veel groter probleem. Datzelfde beeld zien we bij de Committee on Publication Ethics (COPE), een internationale, door uitgevers opgerichte organisatie die een internetplatform biedt voor integriteitskwesties bij publicaties in de wetenschappelijke literatuur. Minder dan een half procent van de behandelde gevallen betreft problemen rond het hergebruik van eigen materiaal zonder bronvermelding. Dit neemt natuurlijk niet weg dat het zinvol is om het zogenoemde grijze gebied te analyseren om zodoende de bewustwording van mogelijke integriteitsproblemen te verhogen en een toetsingskader te bieden als ijkpunt voor concrete gevallen.

² Waar nodig zal in het briefadvies een onderscheid worden gemaakt tussen tekst en ideeën enerzijds en onderzoeksresultaten anderzijds, maar meestal spreekt het briefadvies van ‘materiaal’ in het brede perspectief dat de commissie hier op heeft.

³ Deze definitie is van ALLEA/ESF (2011): The European Code of conduct for Research Integrity, en is in veel andere codes en adviezen terug te vinden.

⁴ Voor enige nuancering van deze absolute stellingname: zie A.2.

Voor de beoordeling van de vraag of, en in welke mate, bij hergebruik sprake is van QRP of RM is het zinvol een onderscheid te maken tussen verschillende typen hergebruik (zie schema):

Hergebruik \ Hergebruik van	materiaal van andere wetenschappers	eigen materiaal	gemeenschappelijk materiaal met co-auteurs
met bronvermelding	A.1	B.1	C.1
zonder bronvermelding	A.2	B.2	C.2

De verdere tekst van dit briefadvies volgt in zijn geleding deze typologie.

Binnen elk van deze typen doen zich verschillende integriteitsvragen en potentiële integriteitsproblemen voor. De zwaarte hiervan varieert. Bij de bepaling of er sprake is van QRP of RM in deze varianten, en de weging daarvan zijn steeds twee vragen van belang:

- Welke doel dient het hergebruik (bijvoorbeeld: erkenning van andere en eerdere bijdragen; naspeurbaarheid van wetenschappelijke ontwikkelingen; standaardformulering of standaardelement in een lopend betoog; al dan niet pretentie van nieuwe kennis)?
- Wat zijn de eventuele negatieve effecten (bijvoorbeeld: carrièreschade aan verzwegen auteur; onterechte carrièrebevordering; schade aan de voortgang en de transparantie van de wetenschap; verlies van vertrouwen in de wetenschap)?

Op basis van deze uitgangspunten komt de commissie tot de volgende analyse.

A. Hergebruik van het materiaal van andere wetenschappers

A.1. Hergebruik van het materiaal van anderen met bronvermelding

Wanneer men voortbouwt op het werk van anderen is hergebruik met bronvermelding onmiskenbaar de gouden standaard. Dat wil niet zeggen dat met het stellen van de regel 'geef bronvermelding' de grenzen van goed en fout eenduidig vastliggen en alle mogelijke problemen zijn geadresseerd. Citeren is namelijk een selectief proces. Idealiter verwijst een publicatie naar *alle* voor die publicatie relevante bronnen. Dat is praktisch echter niet haalbaar - er moet altijd een grens getrokken worden. De uiteindelijke keuze zal in de eerste plaats berusten op wetenschappelijke gronden (belang, precisie, oorspronkelijkheid, recentheid), soms ook op strategische gronden (tijdschrift met een hoge impact, samenwerkingspartners), of op toeval (net ontvangen, net hervonden), en soms op twijfelachtige bedoelingen (overcitatie van bevriende auteurs, ondercitatie van concurrenten). Daardoor kunnen zelfs bij expliciet als zodanig gepresenteerde citaten en citaties met adequate bronvermelding integriteitsproblemen ontstaan of door anderen worden ervaren. Soms kan hier sprake zijn van QRP, maar lang niet altijd. De vraag of de gebruikte citaten en citaties ook de meest passende zijn en of er geen essentiële bronnen onvermeld blijven kan eigenlijk alleen beoordeeld worden door *peers* die het vakgebied voldoende kennen.

A.2. Hergebruik van het materiaal van anderen zonder bronvermelding

Een citaat zonder adequate bronvermelding wordt beschouwd als plagiaat: een ernstige vorm van wetenschappelijk wangedrag. De negatieve effecten van plagiaat zijn:

- het verstoort rechtvaardig eerbetoen (te weinig aan de oorspronkelijke auteur, te veel aan de plagiator);
- het misleidt publiek en uitgever omtrent de originaliteit van het gebodene en schaadt daarmee het vertrouwen in wetenschap;
- het verstoort de transparantie van de inhoud van de wetenschap in die zin dat de genese van ideeën niet goed getraceerd kan worden, maar heeft geen ernstige effecten op de inhoud van de wetenschap zelf en wordt daardoor doorgaans als minder ernstig gezien dan de twee andere 'klassieke' vormen van RM: vervalsen en verzinnen (zie voor verdere nuance hiervan voetnoot 7).

Plagiaat in de zin van hergebruik van teksten of ideeën van anderen zonder adequate bronvermelding geldt als RM, maar de beoordeling ervan, en het vaststellen van sancties, moet wel rekening houden met de omvang, frequentie en context. Zo kunnen andermans ideeën op zeker moment gemeengoed worden

en dan ook als zodanig gepresenteerd worden. Geraadpleegde deskundigen zijn geneigd 'kleine' gevallen eerder te markeren als QRP dan als RM. Zelfs plagiaat lijkt dus geen zwart-wit kwestie.⁵

B. Hergebruik van eigen materiaal

B.1. Hergebruik van eigen materiaal met bronvermelding

Onderzoek ontwikkelt zich gewoonlijk binnen langer lopende onderzoeklijnen en bouwt dan voort op eerder werk, waar doorgaans ook naar wordt verwezen. Maar niet naar alle eerdere publicaties hoeft te worden verwezen. Ook hier is sprake van een selectief proces, dat hier echter een ander type problemen oproept dan het maken van een selectie uit publicaties van anderen. De auteur kan zich geplaatst zien voor een typisch Scylla-en-Charybdis-probleem: bij teveel zelfcitaten en zelfcitaties loopt de onderzoeker het risico beschuldigd te worden van narcisme, zelfprofilering en het verhogen van citatiescores (al kan bij de bepaling van, bijvoorbeeld, de H-index voor dit soort effecten gecorrigeerd worden). Bij hergebruik van eigen materiaal zonder bronvermelding ontstaat daarentegen het risico beschuldigd te worden van het kunstmatig uitbreiden van de eigen publicatielijst (zie onder B2). Ook hier geldt dat de vraag of de gebruikte citaten en citaties ook de meest passende zijn en of er geen essentiële bronnen onvermeld blijven eigenlijk alleen beoordeeld kan worden door *peers* die het vakgebied voldoende kennen.

B.2. Hergebruik van eigen materiaal zonder bronvermelding

Hergebruik van eigen materiaal zonder bronvermelding wordt soms in internationale publicatie-handleidingen aangeduid als 'self-plagiarism', een term die dit advies, zoals gezegd, wil vermijden. In de eerste plaats omdat de term een *contradictio in adiecto* is, want stelen van jezelf is in feite onmogelijk. Maar ook omdat de term 'plagiaat' de connotatie van ernstig wangedrag met zich meebrengt die het verschijnsel waar het om gaat, los van iedere weging, al meteen als iets verwerpelijks positioneert. Enkele door ons geraadpleegde deskundigen hebben er juist op gewezen dat het in sommige gevallen onomstreden is en zelfs voordelen biedt om letterlijke tekst te hergebruiken, bijvoorbeeld bij definities en in de beschrijving van methodieken en instrumenten. Deze nuancering klinkt ook door in, bijvoorbeeld, de handleiding van de American Psychological Association⁶, waarin over zelfplagiaat wordt gezegd:

'Just as researchers do not present the work of others as their own (plagiarism), they do not present their own previously published work as new scholarship (self-plagiarism). There are, however, limited circumstances (e.g., describing the details of an instrument or an analytic approach) under which authors may wish to duplicate without attribution (citation) their previously used words, feeling that extensive self-referencing is undesirable or awkward. When the duplicated words are limited in scope, this approach is permissible. When duplication of one's own words is more extensive, citation of the duplicated words should be the norm. What constitutes the maximum acceptable length of duplicated material is difficult to define but must conform to legal notions of fair use. The general view is that the core of the new document must constitute an original contribution to knowledge, and only the amount of previously published material necessary to understand that contribution should be included, primarily in the discussion of theory and methodology.'

Bij hergebruik van eigen materiaal zonder bronvermelding kunnen wel enkele negatieve effecten optreden, zij het op kleinere schaal dan bij plagiaat het geval is:

- bij substantieel en veelvuldig hergebruik: verstoring van rechtvaardig toedelen van eer (te veel eer aan de auteur);
- misleiding van publiek, redacteur en/of uitgever omtrent de originaliteit van het gebodene en daarmee in potentie schade voor het vertrouwen in wetenschap. De reikwijdte van dit mogelijke effect vindt in redelijkheid zijn begrenzing in de overweging dat de legitieme verwachting bij publiek en uitgever omtrent originaliteit altijd zijn beperkingen dient te hebben: wetenschap is incrementeel en een publicatie is dus nooit voor honderd procent nieuw of vernieuwend en bouwt altijd ten dele voort op eerder werk van anderen en vaak ook van de auteur zelf.

Deze negatieve effecten zijn nooit zo groot dat met zekerheid gesproken kan worden van RM. Bij hergebruik van eigen materiaal zonder bronvermelding op kleine schaal (enkele zinnen of een alinea) zijn

⁵ Zie ook een vergelijkbare opvatting in: KNAW: Wetenschappelijk Onderzoek, Dilemma's en verleidingen (KNAW 2005. P.27

⁶ American Psychological Association (2013): Publication Manual of the APA, Vol 44, No. 7

beide genoemde negatieve effecten verwaarloosbaar of nihil, zodat in deze gevallen zelfs niet van QRP gesproken kan worden. Dit betekent dat hergebruik van eigen teksten zonder bronvermelding op kleine schaal doorgaans niet problematisch is, zeker als het gaat om hergebruik van korte passages en teksten en ideeën in inleiding, theorievorming en methodebeschrijving. In dergelijke gevallen is het omvormen van zo'n zelfherhaling tot een citaat met bronverwijzing in veel omstandigheden juist ongebruikelijk en onelegant. Neemt het hergebruik van eigen teksten zonder bronvermelding uitgebreider vormen aan dan komt men eerst op een niveau waarop het als weinig elegant, maar ook nog niet echt als QRP kan gelden. Bij hergebruik van eigen teksten of ideeën zonder bronvermelding met een omvang waarbij bovengenoemde negatieve effecten kunnen intreden, is wel sprake van QRP. Dat laatste geldt ook voor hergebruik van empirische onderzoeksresultaten zonder bronvermelding. Dit is problematischer dan hergebruik van teksten of ideeën in inleiding, theorievorming en methodebeschrijving, niet alleen omdat het vernieuwende van wetenschappelijke publicaties veelal juist de onderzoeksresultaten betreft, een aspect waar redacteurs en uitgevers zeer kritisch op zijn, maar ook omdat hierdoor een vertekening van de onderzoeksresultaten kan optreden⁷.

Deze overwegingen brengen nuances aan in een grijs gebied, maar zij stellen geen absolute en onder alle omstandigheden eenvoudig toepasbare grenzen. Ook in dit geval moet binnen een kader als het bovenstaande de uiteindelijke weging plaatsvinden door *peers* die het wetenschapsgebied voldoende kennen.

C. Hergebruik van gemeenschappelijk materiaal met co-auteurs

In de (internationale) literatuur wordt niet of nauwelijks gesproken over hergebruik van materiaal dat men heeft geschreven met co-auteurs. Men vindt het onderwerp niet terug in de gedragscodes, en ook niet als probleem in concrete casusbeschrijvingen. Toch is het zinvol enige woorden aan deze kwestie te wijden, omdat het hier gaat om een vorm van hergebruik die aanleiding kan zijn voor specifieke integriteitsvraagstukken.

C.1. Hergebruik van gemeenschappelijk materiaal met bronvermelding

Bij dit type kunnen dezelfde kwesties aan de orde komen als bij de twee andere beschreven typen 'hergebruik met bronvermelding' (A1 en B1). In feite is hergebruik van gemeenschappelijke publicaties met co-auteurs immers een soort tussenvorm van hergebruik van eigen werk en hergebruik van werk van anderen.⁸

C.2. Hergebruik van gemeenschappelijk materiaal zonder bronvermelding

Waar hergebruik van andermans werk zonder bronvermelding plagiaat is, en dus in beginsel wetenschappelijk wangedrag, maar hergebruik van eigen werk zonder bronvermelding tenminste in een aantal gevallen als niet problematisch wordt gezien, is hergebruik zonder bronvermelding van teksten die met co-auteurs geschreven zijn als type complexer. Dit heeft te maken met de enigszins hybride, en in de praktijk niet altijd eendere, status van het co-auteurschap. Formeel is elk van de co-auteurs (mede)eigenaar van de gehele publicatie, en geldt een verwijzing naar die publicatie voor elk van de co-auteurs als een zelfcitatie. Hergebruik van gemeenschappelijk werk is echter zowel hergebruik van eigen als van andermans materiaal. Het tweede aspect zou aanleiding kunnen geven tot de regel: in alle gevallen bronvermelding. Het eerste aspect maakt echter dat afwijking van deze regel, zeker waar het gaat om korte passages, in bepaalde gevallen wel te billijken is.

Daar komt bij dat, ongeacht de formele status van het co-auteurschap, materieel gezien de bijdrage van de co-auteurs niet altijd een gelijkwaardige is, en individuele bijdragen soms wel en soms niet goed als 'eigen' zijn af te bakenen. In sommige vakgebieden zijn er bovendien grotere aantallen co-auteurs en is de eerste auteur, of juist de laatste, de echte *actor intellectualis* van een publicatie, die de eer verdient wanneer er op deze publicatie wordt voortgebouwd. Een derde, vierde of vijfde auteur zal er in de regel weinig moeite mee hebben wanneer de eerste (of laatste) auteur teksten zonder bronvermelding hergebruikt in nieuwe

⁷ Bijvoorbeeld in veel empirische wetenschappen is het gebruikelijk meta-analyses uit te voeren waarin de resultaten van een groot aantal empirische studies van verschillende onderzoeksgroepen samengevat worden geanalyseerd. Als het hergebruik zonder bronvermelding niet wordt onderkend kunnen sommige onderzoeksresultaten tweemaal, driemaal of zelfs vaker in meta-analyses worden meegenomen. Dit leidt tot vertekening van de conclusies van de meta-analyse waardoor de inhoud van de wetenschap wordt aangetast. Systematisch hergebruik van onderzoeksresultaten zonder bronvermelding kan daarom als RM worden aangemerkt, ook als het de eigen onderzoeksresultaten zijn.

⁸ Publicaties kunnen geheel of gedeeltelijk worden vertaald en opnieuw gepubliceerd om het verspreidingsgebied te vergroten. Uiteraard dient daarbij naar de oorspronkelijke bron te worden verwezen.

artikelen, terwijl de omgekeerde situatie door de eerste (of laatste) auteur wel als een probleem zal worden ervaren.

Precieze regels of scheidslijnen die voor alle gevallen gelden zijn ook bij dit type hergebruik dus niet te geven. In algemene zin kan men wel zeggen dat, juist omdat de belangen van anderen (de co-auteurs) hier ook in het spel komen, de potentiële negatieve effecten in dit geval groter zijn dan bij hergebruik van eigen werk zonder bronvermelding. Afgezien van de onder B2 genoemde negatieve effecten kan immers ook nog sprake zijn van te weinig eerbetoon aan de co-auteurs, en dus van schade aan anderen. Daarom is bij dit type hergebruik eerder sprake van QRP en dient men hier voorzichtiger te zijn dan met hergebruik zonder bronvermelding van geheel eigen teksten. Bronvermelding als de regel lijkt hier een verstandige optie. De hybride status van het co-auteurschap noopt, met andere woorden, tot extra voorzichtigheid in het vermijden van QRP. Tegelijkertijd maakt de hybride status van het co-auteurschap het echter ook weer problematisch om gevallen van hergebruik zonder bronvermelding als 'plagiaat' aan te duiden. Waar men zelf formeel mede-eigenaar is kan men van regelrechte diefstal of toe-eigening niet spreken.

Begrenzings van het briefadvies

Gelet op de beperkte reikwijdte van dit briefadvies wordt een aantal relevante thema's niet uitgewerkt:

- De wetenschaps-ethische en de juridische (auteursrechtelijke) aspecten van de in dit briefadvies besproken problematiek vormen twee sferen die elkaar slechts ten dele overlappen. De commissie heeft auteursrechtelijke aspecten buiten beschouwing gelaten.
- De relatie tussen citaten, citaties en vermeende perverse prikkels in het wetenschappelijk beoordelingssysteem (met name lengte van publicatielijsten en hoogte van citatie-indexen) is in diverse gesprekken genoemd, maar valt buiten het kader van dit briefadvies.
- Dat er grote verschillen zijn in publicatieculturen tussen wetenschapsgebieden behoeft geen betoog. De commissie heeft verschillende voorbeelden gezien van het feit dat hergebruik zonder bronvermelding in sommige wetenschapsgebieden gebruikelijker is dan in andere, en dat normen over een geaccepteerde omvang van hergebruik per wetenschapsgebied heel verschillend kunnen zijn. Tegelijkertijd is de commissie van mening dit aspect onvoldoende systematisch te hebben kunnen analyseren. Wel onderstreept deze voorlopige bevinding de noodzaak dat bij de beoordeling en weging van hergebruik *peers* altijd een belangrijke rol zullen moeten spelen.
- Uitgevers en redacties van wetenschappelijke tijdschriften formuleren soms richtlijnen die mede de norm bepalen. Deze richtlijnen kunnen zowel faciliterend als beperkend zijn ten aanzien van hergebruik van eerder gepubliceerd materiaal. Ook hiervan heeft de commissie zich weliswaar een beeld kunnen vormen, maar dat beeld is onvoldoende gedetailleerd voor een uitspraak in dit briefadvies.
- Zogenaamde 'plagiaatscanners', softwareprogramma's die plagiaat kunnen helpen opsporen, worden door uitgevers van wetenschappelijke tijdschriften, vertrouwenspersonen, commissies wetenschappelijke integriteit, journalisten, en ook door onderzoekers zelf gebruikt. Zulke software kent op dit moment nog allerlei beperkingen (o.a. bij het opsporen van hergebruik uit anderstalige en/of niet publiek toegankelijke publicaties) en kan ook ongewenste bijwerkingen hebben, waaronder strategisch gedrag. Ook houden plagiaatscanners geen rekening met het feit dat in sommige wetenschapsgebieden niet alle, op het internet vindbare teksten binnen dat wetenschapsgebied als een zelfstandige publicatie worden gezien. De commissie heeft met diverse gesprekspartners hierover gesproken, maar zich vanwege de beperkte tijd niet uitgebreid in het fenomeen 'plagiaatscanners' verdiept. Vooralsnog lijkt een gerechtvaardigde conclusie dat plagiaatscanners een eerste zinvolle indicator kunnen zijn voor mogelijk laakbaar hergebruik van eerder gepubliceerd materiaal, maar dat in alle gevallen zorgvuldig inhoudelijk onderzoek nodig zal zijn voordat een conclusie kan worden getrokken over de vraag of en in welke mate er sprake is van QRP of RM.
- Preventie, monitoring, correctie en sanctionering van incorrecte citaten en citaties kunnen niet afgedwongen worden door gedetailleerde regelgeving, maar gedijen in een wetenschappelijk klimaat waarin de *checks and balances* in orde zijn. Dat betekent dat wetenschappelijk onderwijs, wetenschappelijke rolmodellen, onderzoeksleiders, bestuurders, *reviewers*, redacteurs, uitgevers, vertrouwenspersonen, integriteitscommissies en, bovenal, de auteurs zelf allemaal hun verantwoordelijkheid moeten nemen. Ook dit punt is niet verder uitgewerkt in dit briefadvies, maar vormt wel een uitnodiging aan genoemde partijen.

CONCLUSIE

Wetenschappers hebben er recht op dat hun werk binnen de geldende context wordt geïnterpreteerd en dat ze worden beoordeeld op basis van zorgvuldige afweging van de aard, redenen en effecten van hun handelwijze. Dit briefadvies beoogt in dat verband meer helderheid te bieden over grenzen en gradaties van hergebruik van teksten, ideeën en onderzoeksresultaten.

De enige bindende gedragscode voor Nederlandse wetenschappers – de Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening van de VSNU – adresseert uitsluitend het probleem van plagiaat, en niet van allerlei andere vormen van hergebruik. Hier vloeien twee conclusies uit voort. Ten eerste dat de code aanvulling en articulatie behoeft met betrekking tot het onderwerp hergebruik – met en zonder bronvermelding – van eerder gepubliceerd materiaal. Ten tweede dat terughoudendheid geboden is bij het beoordelen van publicaties uit het verleden op basis van niet bestaande regels over hergebruik, zeker waar ook ‘ongeschreven regels’, zoals ook dit advies laat zien, de nodige grijstinten bevatten.

De commissie heeft niet de illusie dat met dit briefadvies alle problemen de wereld uit zijn. Het debat moet en zal doorgang vinden. Wetenschappelijk wangedrag (RM) en twijfelachtige onderzoekspraktijken (QRP) dienen te worden voorkomen en bestreden en de regels dienen daarbij voldoende helder te zijn en breed te worden gedeeld en geïnternaliseerd. Tegelijkertijd noopt de onmiskenbare veelheid aan grijstinten tot terughoudendheid in het stellen van al te veel regels en vooral ook tot eerlijke en transparante procedures bij vermoedens dat bepaalde regels zijn geschonden.